

BIOLOGIAA JA RIPAUS FILOSOFIAA

Daniel C. Dennett: *Miten mieli toimii.* (Kinds of Minds, 1996). Suom. Leena Nivala. WSOY, Helsinki 1997. 161 s.

Sanottakoon heti alkuun. Dennettin teos *Miten mieli toimii*, ei kerro miten mieli toimii. Tähän kysymykseen ei moni lukija vastausta odotakaan, mutta ei Dennett myöskään sellaista pyri antamaan. Siksi alkuperäinen englanninkielinen nimi *Kinds of Minds* kuvaa sisältöä suomenkielistä paremmin.

Teos kuuluu Wsoy:n *Tieteen huiput* -sarjaan, jossa esitellään yleistajuisesti eri tieteenalojen tuloksia. Sarjan valikoima on yhdysvaltalaisen kustantajan tekemä. *Miten mieli toimii* on tämän sarjan viides teos, joka esittelee mielenfilosofian ja kognitiotieteen kysymyksiä.

Mielenfilosofian alalla Dennett (s. 1942) on kokenut kirjoittaja. Hän on julkaissut tämän alueen kirjoja jo vuodesta 1969, jolloin ilmestyi teos *Content and Consciousness*. Nykyinen teos on häneltä kuudes. Lisäksi hän on ahkera artikkelien kirjoittaja (Dennettin julkaisuista on lisätietoa kotisivuilla: www.tufts.edu/~dennett). Hän on 1970-luvulta toiminut Tuftsin yliopiston filosofian professorina ja kognitiivisen tutkimuskeskuksen johtajana, erikoisalueinaan mielenfilosofia, kognitiotiede ja estetiikka.

Nykypäivää

Miten mieli toimii on filosofinen johdatus mielen tutkimuksen ongelmiin. Se kuvaa mielen ja ajattelun kehityso pillista taustaa ja miten se heijastuu meissä. Dennettin tarkoituksena on "nähdä joitain seurattavia polkuja ja vältettäviä ansoja tutkiessamme sitä, miten mieli toimii" (s. 161).

Perinteinen tapa kuvata mielenfilosofiaa on luetella tajunnan eri ominaisuuksia, kuten tunnetta, tahtoa, tietoa jne. Tällaiseen Dennett ei lähde.

Dennettin kirja on hyvin "nykypäivää" ja sisältää vain harvoja viittauksia filosofian historiaan tai yleensäkin toisten filosofien esittämiin ratkaisuihin. Tässä on hyvää se, että näin Dennett välttää pyörittämästä vuosikymmeniä vanhaa fraseologiaa, josta sisältö on häipynyt aikoja sitten. Jos sellaista on koskaan edes ollutkaan. Täten teoksessa ei puututa mieli-ruumis-dualismiin eikä "representaation" käsitteeseen. Sinä ei onneksi kuvata symbolien käsittelyä ja pakollinen neurofilosofiakin vain vilauttaa muutamassa lauseessa.

Klassisia filosofeja mainitaan harvoja, kuten Descartes onnettoman kuuluisan käpy-

lisäkeasiansa yhteydessä, ja viitataan kertauksenomaisesti Descartesin dualismiin, josta myöhemmät filosofisukupolvet ovat tehneet kartesiolaisuuden epätoden itsetään selvyyden. Teoksessa vilauttaa Nietzsche-sitaatti ja yhdessä lauseessa Humeen assosiationismi. Tähän historiallinen osuus melkein jääkin lukuun ottamatta mielen toimintojen tyypittelyä, jotka saavat nimensä tunnettujen filosofien ja psykologien nimistä. Tosin ilman lähdeviittauksia.

Sisältö

Dennett aloittaa tyyliikkään filosofisesti. Ensimmäinen luku kelpaa johdannoksi mihin tahansa laadukkaaseen filosofian alkeiskirjaan. Hän esittää selkeästi mitä tieto-oppi ja mielenfilosofia kysyvät ja miten niiden kysymykset eroavat muiden tieteiden kysymyksistä. Tähän filosofinen osa sitten lopahdaakin. Filosofiaan palataan takaisin vasta loppusivuilla.

Dennettin lähtökohtana on evoluutioteoria. Sen näkökulmasta hän kuvaa mielen kehittymistä. Tämä tarkoittaa Dennetillä myös lajia, luonnontieteitä hiemankaan tuntevalle pitkäveiteistä jaarittelua molekyyleistä, kasveista ja eläimistä ennen kuin aivoihin, saati mieleen päästään. Filosofian kannalta rakenteellinen epäsuhta jatkuu koko teoksen ajan. Mielenfilosofialle huonoksi onneksi mielestä tai tajunnasta puhutaan todella vähän. Kirjassa on 161 sivua ja tajunnasta tai tietoisuudesta päästään jotain edes mainitsemaan vasta sivulla 118. Ristiriita symbolifunktion ja konektionismin välillä vilauttaa sivulla 129. Myös mielenfilosofian haipuvaa ortodoksikäsitystä, funktionalismia vain sivutaan.

Teokoälyn — tai Dennettin kohdalla robotiikan — esimerkit voivat evoluutioteorian näkökulmasta kuvata yksisoluisia, mutta lukijasta ne ovat naiveja. Mielenkiintoisempi olisi arvio, miksi edes torakan kykyjä omaavaa robottia ei ole vielä saatu aikaan ja miksi kukaan ei vakavissaan uskalla ennustaa, millä vuosisadalla sellainen ilmestyy.

Biologiasta ja evoluutioteoriasta Dennett kirjoittaa paljon ja havainnoillisesti. Hakemata tulee mieleen, että hänen esikuvansa kirjoittajana on ollut Richard Dawkins. Kuitenkin, jos olen kiinnostunut biologiasta, luen mieluummin biologin kirjoittamaa teosta.

Evoluutio ja mieli

Dennettin lähtökohta ei silti ole mielenkiinnoton. Alkuasetelma vain ei ehdi kasvaa näin lyhyessä teoksessa.

Dennettin kehitysopin näkökulma on funktionalistinen, ei vitalistinen. Mielen alku-perä on biologisessa luonnon valinnassa, mutta olennaista ei ole se, missä mieli toimii, vaan miten se toimii.

Miten mieli toimii lainaa paljon Dennettin

edellisestä kirjasta "Darwin's Dangerous Idea" (1995). Arvioitava teos on siitä populaari lyhennelmä. Edeltävän teoksen teema oli, ettei Darwinin käsitysten vaikutusta ole mielenfilosofiassa ja mielen tutkimuksessa loppuun asti käsitetty. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että tutkijat voivat olla auliisti yhtä mieltä siitä, että fundamentalisti-kreationistit ovat väärässä ja evoluutio on tosiasia tai ainoa uskottava selitysmalli. Kuitenkaan evoluutio-teorian vaikutus ei ulotu omiin töihin.

Liiankin helppo maali tälle kritiikille on Noam Chomsky. Ei kukaan kiistä, että ihmisillä on geneettiset edellytykset kielen oppimiseen. Tämän Dennettkin toteaa arvioitavassa teoksessaan (s.142). Kokonaan toisenlainen on väite, kuten Chomskyn, että ihmisillä on elämistä tavattomasti poikkeava synnynnäinen kielikyky. Chomskylaisen näkemyksen mukaan ihmisäivot ovat kuin "piiritehtaassa" valmiiksi ohjelmoitu ("hard-wired") mikrotietokoneen emolevy. Sen valmiisiin liittyisiin muut kielikyvyn osat vain napsautetaan kiinni.

Miten "piiritehdas" on emolevyn tehnyt, ei ole pohdinnan kohde. Kuten Philip Johnson (1995) on todennut, Chomsky on erittäin hankalassa tilanteessa. Jos ei usko luonnon valintaan, jäljelle jää vain jumala tai sattuma ja "edellinen on tieteen ulkopuolella ja jälkimäinen ei ole mikään selitys".

Muita kohteita kritiikille Dennett löytää tässä edeltävässä teoksessaan "mielen kielen" (language of mind) Jerry Fodorin, Roger Penrosen tai John R. Searlen. Filosofianhistoriallisesti Dennettin evoluutio nojaavat materialistiset käsitykset ovat siten selvästi vastakkaisia Platon-Descartes-Chomsky traditioon nähden.

Tosin keskustelua voisi herättää ensinmainitussa ryhmässä John R. Searlen nimi. Hän on ollut lähes aina oppositiossa rationalistisen tradition kanssa.

Puutteita

Teos on toimitettu ala-arvoisesti. Sitä ei hyväksyttäisi edes peruskurssin seminaariesitelmäksi. Ei se vielä mitään, että teoksesta puuttuu hakemisto. Siihen on suomalaisten kustantajien kanssa totuttu, vaikka hakemiston tekee tämän pituiseen kirjaan työpäivässä. Kirjasta puuttuu myös lähdeviitteiden luettelo. Jos tekstissä on lähdeviittaus, se esitetään pelkästään muodossa "John Searle 1980". Alan kirjallisuuden tunteva voi ulkomuistista ponnistelematta esittää — eri painokset mukaan lukien — vähintään kolme Searlen julkaisua tuolta vuodelta. Toisilta kirjoittajilta, joille on sentään löytnyt julkaisun nimi, on nimen löytymisen vastapainoksi unohdettu julkaisu-vuosi. Kelvotonta.

Kirjan käyttöalue

Teoksella on ansionsa Dennettin ajatteluun

tutustuvan kannalta, jos hän ei saa käsiinsä muita, vielä suomentamattomia teoksia. Dennettin ehdotus esimerkiksi itsetajunnan kehittymisen syistä (s. 118) tai ajattelun ja kielen evolutionaarisesta kietoutumisesta (s.149) ovat jatkokeskustelujen arvoisia. Filosofian oppikirjakäyttöön teosta heikentää se, että muita ajattelijoita käsitellään niukasti. Aloitteleva filosofian opiskelija voi lukea teoksesta alun ja lopun. Pidemmälle edistynyt voi lukea kaksi viimeistä lukua. Alansa tunteva hakeutukoon muiden teosten pariin. Suomeksi lukevalle viime vuosina julkaistuista kirjoista paras valinta on Pauhalan *Tajunnan itsepuolustus*.

Erkki Niiranen

CALVINON READER

Italo Calvino, Kuusi muistiota seuraavalle vuosituhannele (Lezione americane. Sei proposte per il prossimo millennio, 1993.). Suomentanut Eina Suolahti. Loki, Helsinki, 1996. 198 s.

Kuusi muistiota seuraavalle vuosituhannele on samanaikaisesti avain ja johdanto Italo Calvino omaan tuotantoon, kirjoittamisen taidon opas (niin tietona kuin esimerkkinäkin) ja intellektuaalinen kirjallisuudenhistoria, jota voisi kuvitella käytettävän vaikka kurssikirjana edistyneemmissä kirjallisuuden opinnoissa. Ennenkaikkea se on kuitenkin sitä, mihin Calvino on tähdännytkin — muistioita niistä arvoista, joiden ylläpitämisen kirjallisuudessa ja kulttuurissa ylipäätään hän näkee erityisen tärkeäksi aikakausien muros-kohdassa: "Olen ottanut tehtäväkseni suositella jokaisessa esitelmässä yhtä minulle tärkeää arvoa ensi vuosituhannele siirrettäväksi, ja tänään haluan tähdentää juuri edellä esiteltyä arvoa: aikana, jolloin äärimmäisen nopeat ja laajalla alueella vaikuttavat mediat viettävät voitonjuhlaansa, ja vaarana on kaiken kanssakäymisen latistuminen samantyyppiseksi ja yhdenmukaiseksi kuoreksi, kirjallisuuden tehtävänä on toimia viestimenä niiden kesken, jotka ovat erilaisia erilaisuutensa vuoksi, ei tasoitteen vaan ylistäen eroavuutta kirjalliselle kielelle ominaisella tavalla." (s. 77-78). Tähän pasolinimaiseen tapaan Calvino kirjoittaa *nopeudesta*, viitaten sillä graafisen merkkijärjestelmän, kirjoitetun kielen kykyyn ylittää ajan ja paikan rajoja, tuottaa kommunikaatioyhteys, jossa ajatuksen aineettomuus yhdistyy kokemuksen välittömyyteen. Muita yksittäisten arvojen mukaan nimettyjä kirjan lukuja, jotka toimivat myös erillisinä esseinä, on kaikkiaan viisi. Calvino kuoltua 1985 kirjan nimessä esiintyvä kuudes muistio jäi kirjoittamatta, kuten jäi myös pitämättä koko se Harvardin Cambrid-